

ŞEMSA ÖZAR'IN ARAŞTIRMACI MİRASI

Begüm Özkaynak

Bu yazı, Şemsa Özar'ın bir akademisyen ve sosyal bilimci olarak dünyayla, toplumla ve bilgiyle kurduğu ilişkiyle, ayrıca kendimce önemli gördüğüm, araştırmacı sorumluluğu ve pratiği üzerine bir deneme. Kendisinin feminist iktisada kuşkusuz çok önemli katkıları var (bkz. Çağlayan ve Türker, 2022). Bu özel anma sayısında da onun bu yönünü gösteren ve hakkıyla değerlendiren yazılar yer alıyor. Ancak Şemsa Özar'ın çalışmaları yalnızca feminist iktisat alanına yaptığı katkılar üzerinden değil, araştırmayı nereden başlattığı ve nasıl kurduğu üzerinden de değerlendirilebilir. Feminist iktisat içinde ele aldığı araştırma konularını doğrudan gözlemlediği toplumsal sorunlardan seçmesi; tek bir akademik disiplinin sınırlarını aşan, bilgi üretimini ilgili paydaşlarla yapan ve araştırmayı toplumsal sorumlulukla ilişkilendiren yaklaşımı, hem hâlâ aktif araştırma yapan bizler için hem de kariyerinin başındaki genç nesil akademisyenler için değerli bir örnektir. Bu yazıda, onun araştırmacı mirasının bu yönleri ve günümüz koşullarında neden önemli oldukları üzerinde durmak istiyorum.

Bu yazı, Şemsa Özar'ın bir akademisyen ve sosyal bilimci olarak dünyayla, toplumla ve bilgiyle kurduğu ilişkiyle, ayrıca kendimce önemli gördüğüm, araştırmacı sorumluluğu ve pratiği üzerine bir deneme. Kendisinin feminist iktisada kuşkusuz çok önemli katkıları var (bkz. Çağlayan ve Türker, 2022). Bu özel anma sayısında da onun bu yönünü gösteren ve hakkıyla değerlendiren yazılar yer alıyor. Ancak Şemsa Özar'ın çalışmaları yalnızca feminist iktisat alanına yaptığı katkılar üzerinden değil, araştırmayı nereden başlattığı ve nasıl kurduğu üzerinden de değerlendirilebilir. Feminist iktisat içinde ele aldığı araştırma konularını doğrudan gözlemlediği toplumsal sorunlardan seçmesi; tek bir akademik disiplinin sınırlarını aşan, bilgi üretimini ilgili paydaşlarla yapan ve araştırmayı toplumsal sorumlulukla ilişkilendiren yaklaşımı, hem hâlâ aktif araştırma yapan bizler için hem de kariyerinin başındaki genç nesil akademisyenler için değerli bir örnektir. Bu yazıda, onun araştırmacı mirasının bu yönleri ve günümüz koşullarında neden önemli oldukları üzerinde durmak istiyorum.

Araştırmanın Başlangıç Noktası: Sorunlu Durumlar

Şüphesiz araştırma her zaman soyut bir literatür boşluğundan, kuramsal bir tartışmadan ya da yöntemsel bir meraktan doğmaz. Kimi zaman başlangıç noktası, Amerikalı pragmatist filozof ve

eğitim kuramcısı John Dewey'in 'sorunlu durumlar' olarak adlandırdığı, toplumun içinde yaşanan ama yeterince adlandırılmamış bir problem, görünmez kılınmış bir emek biçimi, olağanlaşmış bir eşitsizlik ya da gündelik hayatta teşhis edilen bir kırılabilirlik da olabilir (Dewey, 1938). Dewey'e göre sıkışmışlığın yaşandığı bu tip alanlar, ancak onları adlandırıp tarif ettiğimizde araştırmanın asıl konusu hâline gelir (Dewey, 1938). Bu bağlamda bilgi üretimi, özellikle sosyal araştırmalarda, dışarıdan ve mesafeli bir gözlemle üretilen soyut bir faaliyet değil; sorun, çatışma ve ihtiyaç içeren durumlara verilen kolektif bir yanıt olarak da düşünülmelidir (Dewey, 1938; Funtowicz ve Ravetz, 1993, 2025).

Günümüzde hem dünyada hem ülkemizde içinden geçmekte olduğumuz ekonomik, sosyal ve ekolojik kriz, bilimsel araştırmaların bu krizlerle başa çıkmada yerini, imkânlarını ve sınırlarını, bilim etiğini, disiplinlerin kendi kör noktalarını ve akademisyenlerin belirsizlikler ya da çatışmalar karşısındaki rolünü yeniden tartışmaya açıyor. Ne için, kim için araştırma yapıyoruz? Akademik yayınlar ya da geliştirilen yenilikçi uygulamalar gerçek sorunlara ve ihtiyaçlara karşılık geliyor mu? Hangi kesimlere hizmet ediyor? Bilimi doğrudan ilgilendiren, fakat aynı zamanda karmaşık sosyal, ekonomik ve etik boyutlar taşıyan acil toplumsal sorunlar karşısında; tartışmayı, müzakereyi ve eylemi mümkün kılan bir araştırma pratiğini nasıl geliştirebiliriz?

Şemsa Özar'ın çalışmalarını bu çerçeveden okuduğumuzda, bu soruya içeriden ve neredeyse kendiliğinden verilmiş cevaplar bulmak mümkün. Kadınların işgücüne katılımı (Özar ve Günlük-Şenesen, 1998), kadın emeği (Özar, 2021), bakım emeği ve yaşlı kadın yoksulluğu (Özar ve Memiş, 2024), enflasyonun gündelik hayat üzerindeki toplumsal cinsiyete dayalı etkileri (Memiş ve Özar, 2022a) ya da dulluk ve boşanma sonrası kadınların yaşam koşulları (Özar vd., 2011; Özar ve Yakut-Çakar, 2012, 2013), GAP bölgesinde kadın girişimciliği (Özar, 2005) ve Kürt kadınlarının göç deneyimleri (Çağlayan, Özar, Tepe Doğan, 2011) onun için yalnızca incelenecek akademik araştırma başlıkları değildi. Bunlar, toplumun içinde biriken ve gündelik hayatı derinden etkileyen; kişisel gibi görünen ama aslında yapısal olan; ana akım iktisadın alışılmış kategorileri nedeniyle çoğu zaman görmediği ya da görmek istemediği sorun alanlarıydı. Örneğin 'erkeksiz kadınlar' olarak ifade edilen dul, boşanmış, terk edilmiş ya da eşi cezaevinde olan kadınlar üzerine yürüttüğü çalışmalar (Özar ve Yakut-Çakar, 2013), Şemsa Özar'ın iktisadın ve sosyal politikanın olağan kategorileri içinde çoğu zaman ele alınmayan ve görünmez kılınan, ancak toplumda önemli bir karşılığı bulunan bir sorun alanını nasıl iyi teşhis ettiğini gösterir. Keza bu dergide yayımlanan boşanmış kadınlar üzerine çalışma (Özar ve Yakut-Çakar, 2012), söz konusu sorun alanını yalnızca teşhis etmekle kalmayıp boşanma durumunda kadınların aile, devlet ve piyasa kısılacında nasıl bir yaşam sürdüğünü de görünür kılar. Kadın yoksulluğunun bireysel bir mağduriyet değil, kurumlar

ve normlar arasında yaşanan yapısal bir sıkışma olduğunu ortaya koyar. GAP bölgesindeki araştırmaları (Özar, 2005) ve Kürt meselesi ve barış çalışmalarına verdiği katkılar, Türkiye’deki politik ve değişken bağlam düşünüldüğünde kolay çalışmalar değildir; Şemsa Özar’ın sorunlu durumlar söz konusu olduğunda akademik sorumluluğu pratik risklerle de buluşturabilen bir araştırmacı olduğunu gösterir.

Dolayısıyla Şemsa Özar’ın bizler için daha geniş mirasının, her koşulda araştırmacı sorumluluğu, araştırmanın toplumsal ihtiyaçlar, adaletsizlikler ve görünmezlikler karşısında nasıl konumlanabileceğine dair sunduğu örneklerde saklı olduğunu söylemek mümkün. Hiç şüphe yok ki onun araştırma motivasyonu, bugün akademide giderek daha fazla önemsenen ve bir o kadar da anlamsızlaşan atıf sayılarında, performans ölçütlerinde ya da unvanlarda değil; toplumda karşılığı olan bir ihtiyaca, bir eşitsizliğe ya da bir sessizliğe dokunma arzusunda yatıyordu.

Şemsa Özar’ı anmak için düzenlenen toplantılarda bu yönü farklı biçimlerde dile getirildi. Benim de davetli konuşmacı olduğum ve Nazım Hikmet Kültür Merkezi’nin düzenlediği “İktisadi Cinsiyetlendirmek” başlıklı etkinlik, bu açıdan ayrıca anlamlıydı. Şemsa Özar’ın çalışmalarının hareket noktasının çoğu zaman somut ancak doğrudan görünmeyebilen toplumsal sorunlar olduğunun altı sıklıkla çizildi. Kadınların işgücüne katılımı hangi toplumsal, kurumsal ve hane içi ilişkiler içinde şekillenir? Kadınlar neden daha güvencesiz, daha esnek ve çoğu zaman kayıt dışı işlerde yoğunlaşır? Neden bazı emek biçimleri ücretli, görünür ve sayılabilirken bazıları hayatın gündelik akışı içinde eriyip gider?

Bu soruların her biri Şemsa Özar için kuşkusuz önemlidir ve iktisadın varsayımlarını, kavramlarını ve yapılarını sorgulayan araştırmacı yönelimine işaret eder. Aynı zamanda onun araştırma pratiğinin soyut bir literatür boşluğundan çok, gündelik hayatın içinde biriken ve çoğu zaman sistem içinde adı konmamış sorunlardan hareket ettiğini de gösterir. Ana akım iktisat çoğu zaman piyasaya çıkan emeği, fiyatı olan mal ve hizmetleri, formel kurumları ve ölçülebilen büyüklükleri merkeze alır. Oysa gündelik hayatın önemli bir kısmı bu çerçevenin dışındadır. Şemsa Özar’ın çalışmaları, kadınların bakım emeği, hane içinde harcanan zaman, duygusal emek, geçim stratejileri, sosyal güvencesizlikle baş etme, yalnızlıkta ya da yaşlılıkta hayata tutunma çabaları gibi kenarda bırakılan alanların aslında ekonominin işleyişi için ne kadar merkezî olduğunu gösterir. Aynı zamanda bu sorun alanlarının yalnızca çözülmesi gereken teknik meseleler olarak değil; değer çatışmaları, kuramsal ve kurumsal yetersizlikler ve alternatif bilgi üretimine duyulan ihtiyaçla birlikte düşünülmesi gerektiğini de ortaya koyar.

Şemsa Özar'ın Emel Memiş ile birlikte yazdığı, *Kadın İşçi*'de yayımlanan iki yazısı “Haydi Biz de Kendi Enflasyon Hesabımızı Yapalım!” ve “Bir Ulusal İstatistik Ofisi, Bir Aşçı ve Türkiye’de Kurye Direnişleri” (Memiş ve Özar, 2022a ve 2022b), sorunlu bir alanı teşhis etme ve alternatif bilgi üreterek bunu kamuya mal etme çabasına iyi örnekler. Enflasyon ana akım iktisatta çoğu zaman fiyat artışı, piyasa istikrarsızlığı, para politikası ya da makroekonomik denge üzerinden tartışılır. Memiş ve Özar ise bu çalışmalarıyla enflasyonun herkesi aynı şekilde etkilemediğini, sınıfsal ve toplumsal konuma göre farklı biçimde yaşandığını somut olarak göstermeye çalışır. Enflasyon burada yalnızca makroekonomik bir gösterge değil; gündelik hayatı, sınıfsal emeği, toplumsal cinsiyeti ve dayanışmayı kesen çok katmanlı bir durumdur. Ayrıca, gıda fiyatlarındaki artışla birlikte hane türlerine göre farklılaşan harcama kalıplarının, kurye direnişlerinin ya da yoksullukla mücadele edenlerin gündelik mücadelelerinin aynı tartışma içinde birlikte ele alınması gerektiğinin altını çizer.

Bütüncül, Bağdaştırıcı ve Buluşturucu Araştırma Pratiği

Nazım Hikmet Kültür Merkezi'nin düzenlediği anma toplantısında Gülay Günlük-Şenesen'in, Şemsa Özar'ın araştırmalarını anlatırken kullandığı çerçeve —bütüncül, bağdaştırıcı ve buluşturucu olma— Şemsa Özar'ın araştırmayı toplumsal sorunlardan hareketle kuran yaklaşımını nasıl pratiğe döktüğünü anlamak açısından önemlidir.

Şemsa Özar'ın araştırma pratiği bütüncüldü çünkü araştırmalarına baktığımızda, kadınların emek piyasasındaki yerini, kayıt dışılığı ya da bakım emeğini bireysel tercihler, tekil özellikler veya istatistiksel kategorilerle açıklamakla yetinmezdi. Bu meseleleri, kadınların deneyimlerinin arkasındaki daha geniş yapı ve süreçleri gözden kaçırmadan; kapitalist ekonominin işleyişi, devlet politikaları, sosyal ve kültürel normlar, ataerkil yapılar, kurumsal düzenlemeler ve gündelik hayat pratikleriyle birlikte anlamaya çalışırdı. Şemsa Özar'ın araştırmaları bu çok katmanlılığı göstermeye yönelikti. Daha 1990'ların sonunda Gülay Günlük-Şenesen ile yazdığı ve kadınların kentsel işgücüne katılımını belirleyen etmenleri inceleyen çalışmasında (Özar ve Günlük-Şenesen, 1998), katılım meselesini yalnızca eğitim ya da gelir gibi bireysel değişkenlere indirgemeyip hane içi ilişkiler ve emek piyasası yapısıyla birlikte ele alması, bütüncül bakışın yine güzel bir örneğidir.

Şemsa Özar'ın araştırma pratiği aynı zamanda disiplinlerarası okumalar ve yöntemsel tercihler bağlamında bağdaştırıcı olmaya çalışırdı. Araştırmalarında nitel ve nicel yöntemleri karşı karşıya koymadan, sayıların, ölçmenin ve istatistiğin sunduğu imkânları da kullanarak sahada olmayı önemseydi; bir yandan da her ölçümün bir sınırı olduğunu, her sayının bir tercih içerdiğinin de farkında olduğunu görüyorum. Bu nedenle politik ekonomi ve feminist iktisat için önemli sayılan

“sayılan kim, sayılmayan kim, sayılmayan ne?” sorularının Şemsa Özar’ın araştırmalarında hep akılda olduğunu anlıyorum. Bunlar ilk bakışta teknik sorular gibi durur ama aynı zamanda politik ve epistemolojik sorulardır. Çünkü neyi saydığımız, neyi ekonomi olarak kabul ettiğimiz, kimin emeğini görünür kıldığımız ve hangi deneyimleri veri olarak saydığımız, dünyayı nasıl anladığımızı belirler.

Şemsa Özar’ın bağdaştırıcı yönünü, saha araştırmasına yaklaşımında da görmek mümkün. Saha araştırması, Şemsa Özar için dışarıdan veri toplamak amacıyla gidilen ve akademik üretimin malzemesi olan bir yer değildi. İnsanların deneyimlerini, kendi hayatlarına ilişkin bilgilerini, sezgilerini ciddiye alan bir karşılaşma ve sorumluluk alanıydı. Bugün feminist politik ekoloji içinde de sıkça kullanılan ‘bilginin birlikte üretimi’ ya da ‘kolektif üretim’ gibi kavramlar düşünüldüğünde, Şemsa Özar’ın bunları çok daha erken ve doğal bir biçimde pratiğe döktüğü söylenebilir. İnsanları araştırmanın nesnesi hâline getirmeden, onların hayat bilgisine kulak vererek, ancak analitik titizlikten de vazgeçmeden çalışmak. *Ne Değişti? Kürt Kadınların Zorunlu Göç Deneyimi* kitabı (Çağlayan, Özar ve Tepe Doğan, 2011) İstanbul’un 15 ilçesinde zorunlu göç yaşamış 500 hanede yapılan bir alan araştırmasına ve 25 kadın/kız çocuğuyla derinlemesine görüşmelere dayanıyor. Bu kitapta hane düzeyindeki nicel verilerle bireysel hikâyelerin birlikte okunması, sayının ve sesin aynı sayfada nasıl tutulabileceğine dair açıklayıcı bir örnektir. Benzer şekilde, kadın ya da emek hareketleri de onun için dışarıdan incelenecek toplumsal direnişler değil, birlikte öğrenilen ve birlikte düşünülen alanlardı. Onun araştırmacılığı, bilginin yalnızca akademik kurumlarda değil, hayatın ve mücadelenin içinde de üretildiğini kabul eden bir yaklaşımdı; kendisinin kadın ve emek hareketleriyle, sosyal politika tartışmalarıyla ve Kürt kadınlarıyla kurduğu bağlar bu nedenle araştırma pratiğinin ayrılmaz bir parçasıydı.

Anma toplantılarında öne çıkan ‘kolektif üretim etiği’ ifadesi Şemsa Özar’ın altı çizilen buluşturuculuğunu anlamak açısından da önemlidir. Günümüzde, çokça yenilikçilik ekosistemlerinden bahsediliyor. Şemsa Özar, anma toplantılarında da değinildiği üzere birlikte düşünmeyi bilen, ekip kurmayı seven; genç araştırmacıları ve çalışma arkadaşlarını enerjisiyle besleyen, araştırma gündemlerini çoğu zaman sivil toplumla kolektif bir süreç içinde geliştiren ve ortaya çıkan sonuçları birlikte yorumlayan biriydi. Bilginin mülkiyetini tekil akademik ortama kapatmayan, emeği ve katkıyı sivil toplumla ortaklaştırarak çoğaltmayı bilen, dayanışmayı araştırmanın sağlıklı bir parçası hâline getiren önemli bir tutumdur bu. Nitekim Kadın Emeği ve İstihdam Girişimi (KEİG) Platformu’nun ve aynı dönemlerde kurulan Kadın Emeği Çalışan Feminist Araştırmacılar (KEFA) topluluğunun kurucuları arasındaydı. Diyarbakır Siyasal ve Sosyal Araştırmalar Enstitüsü’nün (DİSA) kuruluş sürecine destek vermesi ve yine yönetiminde

aktif görev üstlenmesi (Baysal, 2026) ve son olarak Dissensus Araştırma ve Danışmanlık'ın kurucu ortakları arasına katılması, bu buluşturucu özelliğinin ve bana da örnek olan (Özkaynak, 2022) akademi-aktivizm eksenindeki duruşunun izlerinden bazılarıdır.

Tüm bu özelliklerden yola çıkarak, Şemsa Özar'ın yaklaşımında içselleştirilmiş bir transdisipliner bakış olduğunu söylemek de mümkün. Transdisiplinarite burada yalnızca farklı disiplinlerden kavramları bir araya getirmek anlamına gelmez. Transdisipliner yaklaşımın ayırt edici yönlerinden biri, sorunun kendisini merkeze alması ve belli bir amaçla farklı disiplinleri, yöntemleri ve kavramları sorunun etrafında yeniden düzenlemesidir (Lang vd., 2012). Bilginin daha çok toplumsal sorunlar etrafında, disiplin sınırlarını aşarak ve farklı aktörlerin deneyimlerini ciddiye alarak üretilmesi anlamına gelir. Sorun kayıt dışılık, göç ya da yoksulluk ise, yalnızca gelir düzeyine bakılarak anlaşılmayabilir. İnsanların hayat hikâyelerini, kurumlarla ilişkilerini, toplumsal normları, kamusal politikaları, hane içi güç ilişkilerini ve tarihsel bağlamı birlikte düşünmek gerekir. Şemsa Özar'ın araştırmacılığı iktisattan sosyolojiye akan transdisipliner bir duyarlılığa sahipti. *Kadın İşçi*'de Emel Memiş ile birlikte yürüttüğü “Ekonomi Bizim (de) Meselemiz” köşesi ve Bianet'teki yazılarıyla da akademik üretimi toplumsal sorunlarla iç içe gören ve çoğu zaman onu önceleyen bir kamusal pratiğe sahipti.

Bilgi Üretiminin Toplumsal Sorumluluğu

Bugün içinden geçtiğimiz ekolojik, sosyal, ekonomik ve politik krizler, araştırmaların ve bilgi üretiminin toplumsal sorumluluklar akıldan çıkarılmadan yapılması gerektiğini bizlere yeniden hatırlatıyor. Kriz dili her yerde. Fakat krizler soyut süreçler değil; hanelerde, işyerlerinde, mahallelerde, göç deneyiminde, güvencesiz emekte, üniversite kampüslerinde, doğa tahribatına karşı verilen yerel mücadelelerde yaşanıyor. Bu krizleri anlamak için yalnızca büyük kavramlara değil, hayatın içinden gelen işaretlere de bakmak gerekir. Şemsa Özar'ın araştırmacı duruşu ve toplumsal sorumluluk anlayışı bu nedenle geleceğe de yol göstericidir.

Şemsa Özar, Boğaziçi Üniversitesi'nde yeterince konuşulmayan bir sorun tespitinden hareketle bir grup öğrenci ve akademisyenin girişimiyle 2012'de kurulan Cinsel Tacizi Önleme Komisyonu'nun (CİTÖK) kuruluş sürecinde yer aldı ve komisyonun çalışmalarında emekliliğine kadar aktif görev üstlendi. Son dönemlerinde Darüşşafaka'da kalırken yaşlılığa ve yaşlı bakımına yönelmiş olması da bu açıdan anlamlıdır. Bu, onun araştırmacı sezgisinin son ana kadar canlı kaldığını gösteriyor. Çevresinde, hayatta, toplumda neyin ağırlaştığını, neyin görünmez kaldığını, hangi emeğin ve kırılganlığın yeterince konuşulmadığını görmeye devam ediyordu. Memiş ile birlikte bu dergide yayımlanan “Feministler İçin Yeni Bir Mücadele Alanı: Yaşlı Kadın Yoksulluğu” makalesi (Özar ve

Memiş, 2024), yaşlılığı homojen bir kategori olarak ele alan yaklaşımları sorgulayan; yaşam döngüsü boyunca biriken gelir, istihdam ve sosyal güvenlik dezavantajlarının yaşlılıkta nasıl yoksullukla sonuçlandığını ve resmî yoksulluk ölçütlerinin hane düzeyindeki varsayımlar nedeniyle hane içi eşitsizlikleri nasıl ıskaladığını gösterir. Yaşlılık da tıpkı kadın emeği, bakım, kayıt dışılık ya da yoksulluk gibi yalnızca bireysel bir deneyim değil; sosyal politika, aile ilişkileri, emek, bakım hizmetleri, sınıf, cinsiyet ve kamusal sorumlulukla iç içe geçen sorunlu bir durumdur. Şemsa Özar yine bulunduğu ortamda hayatın içinden, yakından, somut ve toplumsal olarak anlamlı olandan başlıyordu.

Kişisel olarak Şemsa Özar'ı böyle hatırlıyorum. Boğaziçi'nde önce hocam, sonra meslektaşım, aynı koridorda komşum, büyüme ve kalkınma dersinde paralel dersler yürüttüğüm çalışma arkadaşım ve daha sonra üniversite mücadelesi içinde birlikte emek verdiğimiz bir yol arkadaşı olarak. Farklı zamanlarda ve bağlamlarda kesişen bu ilişkiler, onun akademik kişiliği ile insani duruşunun birbirinden kopuk olmadığını gösterdi. Onda araştırma, öğretme, dayanışma, sorumluluk ve mücadele ayrı ayrı kutular değildi.

6 Şubat Maraş depreminin ardından ona bir vesileyle yazdığım bir e-postada dönemin zor ve ağır yüklerle başladığını söylemiştim. Verdiği cevapta, bu kadar felaketin ortasında başka türlü olamayacağını, ama hayatın yine de devam ettiğini yazmıştı. Bu ufak mesajlaşma Şemsa'ya dair çok şey anlatıyor. Acıyı ve felaketi inkâr etmeden, hafifletmeden, bütün ağırlığıyla kabul ederek; ama yine de sorumluluk ile devam fikrinden vazgeçmeyerek yaşamak. Şemsa'nın araştırmacılığı da biraz böyleydi: sorunları ve acıyı açıkça görmek, ama orada donup kalmamak; o sorunlara karşı bilgiyle, emekle, dayanışmayla ve dikkatle yanıt vermeye çalışmak.

Şemsa Özar'ı anmanın en iyi yollarından biri, onun bu yazıda aktarmaya çalıştığım sorunlu durumlardan hareketle, bilgi üretiminin toplumsal sorumluluğunu hatırlatan araştırmacı duruşunu ve özelliklerini sürdürmek olabilir. Toplumsal sorunların karmaşıklığı karşısında somut hayatlara daha dikkatli bakmak; sorunlu durumları doğru teşhis ederek, onları konuşulabilir, anlaşılabilir, tartışılabilir ve dönüştürülebilir hâle getirecek şekilde; disiplinler ötesi alternatif bilgi üretmeye devam etmek.

KAYNAKÇA

Baysal, N. (2026, 21 Nisan). Şemsa Özar: Kürtlerin, barışın, yaşamın dostu. *Bianet*. <https://bianet.org/yazi/semsa-ozar-kurtlerin-barisin-yasamin-dostu-318951>

Çağlayan, H., Özar, Ş. ve Tepe Doğan, A. (2011). *Ne değişti? Kürt kadınların zorunlu göç deneyimi*. İstanbul: Ayizi Yayıncılık.

Çağlayan, H. ve Türker, K. A. (Ed.) (2022). *Feminizm, ekoloji, toplumsal direniş: Şemsa Özar'a armağan*. İstanbul: Nota Bene Yayınları.

Dewey, J. (1938). *Logic: The theory of inquiry*. New York: Henry Holt and Company.

Funtowicz, S. O. ve Ravetz, J. R. (1993). Science for the post-normal age. *Futures*, 25(7), 739-755.

Funtowicz, S. ve Ravetz, J. (2025). Knowledge, power, and participation in the post-normal age. *Ecological Economics*, 237, 108716.

Lang, D. J., Wiek, A., Bergmann, M., Stauffacher, M., Martens, P., Moll, P., Swilling, M. ve Thomas, C. J. (2012). Transdisciplinary research in sustainability science: Practice, principles, and challenges. *Sustainability Science*, 7, 25-43

Memiş, E. ve Özar, Ş. (2022a). Haydi biz de kendi enflasyon hesabımızı yapalım! *Kadın İşçi*. 21 Ocak.

Memiş, E. ve Özar, Ş. (2022b). Bir ulusal istatistik ofisi, bir aşçı ve Türkiye'de kurye direnişleri. *Kadın İşçi*, 1 Şubat.

Özar, Ş. (2005). GAP Bölgesi'nde Kadın Girişimciliği. *GAP-GİDEM Yayınları*, Ankara.

Özar, Ş. (2021). 40 yıl önce, 40 yıl sonra Türkiye'de kadın emeği. T. Acar ve Ş. Özar (ed.), *Emek, beden, aile: Türkiye'de kadınlık halleri*. İstanbul: Metis Yayınları.

Özar, Ş. ve Günlük-Şenesen, G. (1998). Determinants of female (non-)participation in the urban labor force in Turkey. *METU Studies in Development*, 25(2), 311-328.

Özar, Ş. ve Yakut-Çakar, B. (2012). Aile, devlet ve piyasa kısılacında boşanmış kadınlar. *Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar*, 16.

Özar, Ş. ve Yakut-Çakar, B. (2013). Unfolding the invisibility of women without men in the case of Turkey. *Women's Studies International Forum*, 41, 24-34.

Özar, Ş. ve Memiş, E. (2024). Feministler için yeni bir mücadele alanı: Yaşlı kadın yoksulluğu. *Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar*, 45.

Özar, Ş., Yakut-Çakar, B., Yılmaz, V., Orhon, A. ve Gümüş, P. (2011). *Eşi vefat etmiş kadınlar için bir nakit sosyal yardım programı geliştirilmesine yönelik araştırma projesi final raporu*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu.

Özkaynak, B. (2022). Yeşil ekonominin ötesinde düşünebilmek: Feminist politik ekoloji. H. Çağlayan ve K. A. Türker (Ed.), *Feminizm, ekoloji, toplumsal direniş: Şemsa Özar'a armağan* (s. 91–117). İstanbul: Nota Bene Yayınları.